

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 811.161.2'28

DOI 10.35433/philology.1(102).2024.131-141

СХІДНОПОДІЛЬСЬКА ГОВІРКА В ЗБІРКАХ ОЛЬГИ ПАВЛЕНКО "МАЛЬВИ НА ПРИЧІАКУ" ТА "КОГО БОГ ЛЮБИТЬ"

Т. М. Тищенко*

У статті проаналізовано типові східноpodільські діалектні риси, репрезентовані в збірках сучасної української письменниці Ольги Павленко "Мальви на причілку" та "Кого Бог любить". Зауважено, що, на відміну від інших письменників, які переважно у творах використовують лише лексичні діалектні елементи, Ольга Павленко не обмежується лексичним рівнем, а в канву художнього тексту вводить і слова, які демонструють фонетичні та морфологічні риси східноpodільських говірок. Зокрема, зникнення кореляції $|p| : |p'|$, диспалаталізація $[m']$ в дієслівних формах, протетичні приголосні $[z]$, $[i]$ перед голосними $[o]$, $[u]$, епентетичні приголосні, сполуки $[mn']$, $[vl']$ на місці $[m]$, $[v]$, реалізацію фонем $|f|$ звукосполученням $[xv]$, усичення основ слів чи подовження іншомовних основ тощо. Акцентуаційні особливості східноpodільських говірок простежено за римованими текстами, уведеними до оповідань збірок. Серед морфологічних рис східноpodільських говірок виявлено залишки форм двоїни в іменниках, відсутність диференціації іменників жіночого та чоловічого родів I та II відмін в орудному відмінку однини на тверду, м'яку і мішану групи, утворення ступенів порівняння прикметників за допомогою суфіксів $-енн-$, $-езн-$, $-ч-$, $-ецьк-$, прислівників прикметникового походження – за допомогою суфікса $-ч-$, відсутність чергування приголосних у дієслівних особових формах, утворення пасивних дієприкметників та безособових дієслів за допомогою суфікса $-ян-$, використання числівників еден та штири тощо.

У статті підкреслено, що діалектні слова авторка використовує лише в мовленні персонажів. Зроблено висновок про те, що лексеми, які демонструють східноpodільські діалектні риси, – мовний засіб створення особливого колориту оповідань зі збірок Ольги Павленко, передають експресію мовлення персонажів і є стилістично вмотивованими.

Ключові слова: східноpodільська говірка, типові риси східноpodільських говірок, літературна мова і діалект, діалектне слово, творчість Ольги Павленко.

* кандидат філологічних наук, доцент
(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)
ttm1609@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1601-2543

EAST PODILLYA DIALECT IN THE COLLECTIONS OF OLHA PAVLENKO "MALVY NA PRYCHELKU" AND "WHOM GOD LOVES"

Tyshchenko T. M.

The article analyses the typical East Podillya dialect features represented in the collections of the contemporary Ukrainian writer Olha Pavlenko "Malvy na prychelku" and "Whom God Loves". It is noted that, unlike other writers who mainly use only lexical dialectal elements in their works, Olha Pavlenko does not limit herself to the lexical level, but also introduces words that demonstrate phonetic and morphological features of the Eastern Podillya dialects into the canvas of the literary text. In particular, the disappearance of the correlation $|p| : |p'|$ correlation, dislocation of $[m']$ in verb forms, prototic consonants $[z]$, $[ü]$ before vowels $[o]$, $[u]$, epenthetic consonants, compounds $[мн']$, $[вл']$ instead of $[мü]$, $[вü]$, realisation of the phoneme $|\phi|$ by the sound combination $[x\phi]$, truncation of word bases or engthening of foreign language bases, etc. The accentuation peculiarities of the Eastern Podillya dialects are traced in the rhyming texts included in the stories of the collections. Among the morphological features of the East Podillya dialects are the remnants of the dual number forms in nouns, the lack of differentiation of feminine and masculine nouns of the first and second cases in the singular ablative into hard, soft and mixed groups, the formation of degrees of comparison of adjectives with the help of suffixes $-енн-$, $-езн-$, $-ч-$, $-ецьк-$, adverbs of adjectival origin - with the suffix $-ч-$, the absence of consonant alternation in verbal personal forms, the formation of passive participles and impersonal verbs with the suffix $-ян-$, the use of numerals *еден* and *штурпи*, etc.

The article emphasises that the author uses dialect words only in the speech of the characters. It is concluded that the lexemes that demonstrate the East Podillya dialect features are a linguistic means of creating a special colour of the stories from Olha Pavlenko's collections, convey the expression of the characters' speech and are stylistically motivated.

Keywords: East Podillia dialect, typical features of East Podillia dialects, literary language and dialect, dialect word, works by Olha Pavlenko.

Постановка наукової проблеми.

Вивчення мови художньої літератури в її зв'язках із місцевими говорами важливе "для з'ясування співвідношення і взаємодії літературно-нормативного і територіально-діалектного" [6: 347].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. І. О. Ніколаєнко зауважує, що після "тривалого панування думки про те, що діалектизми засмічують літературну мову, їх треба викорінювати з мовлення, у кінці ХХ – на початку ХХІ століття науковці почали розглядати діалектну мову як невичерпне джерело розвитку літературної мови, як випробуваний багатьма століттями засіб спілкування людей" [17: 223]. Тому впродовж останніх десятиріч з'явилася низка ґрунтовних праць про мовотворчість окремих письменників на тлі рідної їм говірки, зокрема студії П. Д. Тимошенка над мовою Тараса Шевченка, перевидані 2013 року [24], Ю. Шевельова про внесок Галичини у формування української літературної

мови [26], В. В. Ірещук про репрезентацію гуцульського говору в українській художній прозі ХІХ – І пол. ХХ ст. [6] О. П. Кумеди про ідіолект П. Куліша та тлі східнополіських говірок [14], Б. О. Коваленка про ідіолект письменників-подоляків А. Свидницького, С. Руданського, М. Коцюбинського [10], Г. І. Гримашевич [3] Ж. В. Колоїз [12], Т. А. Мисливої [16] про діалектизми в романах Марії Матіос та ін. Заслужує на увагу двотомний словник "Гуцульська діалектна лексика та фразеологія в українській художній мові", у якому подано гуцулізми, зафіксовані в художніх творах українських письменників.

Дослідники звернули увагу, що найбільш репрезентованими в художніх творах письменників-представників різних ареалів є лексичні діалектні риси.

Зокрема, вивчаючи лексичні діалектизми в романі "Додому немає вороття" Романа Андріяшика, Л. І. Пена зауважує, що "фонетичні,

словотвірні, морфологічні та синтаксичні риси гуцульської говірки не відображені, яскраво засвідчені в ньому тільки лексичні діалектні особливості. Причому гуцулізми використовуються й у мовленні персонажів, і в авторській розповіді" [20: 228].

Досліджуючи діалектну лексику в романах Марії Матіос, О. Ю. Зелінська й Т. М. Тищенко звернули увагу на стилістичну функцію діалектних лексем і зауважили, що "діалектні слова можуть виконувати функцію прямої номінації та набувати фігурально-образних значень, допомагають передати колорит гуцульського краю, показати історію України в її буковинському ареалі" [9].

Подільський говір представлений у творчості А. Свидницького, С. Руданського, М. Коцюбинського. Дослідник говіркових явищ у творах цих письменників Б. О. Коваленко стверджує, що в А. Свидницького "відображено рівень нормування літературної мови відповідного періоду та живомовна стихія Поділля, що виражено в активному використанні фонетичних і граматичних рис. Живою мовою спілкуються й усі персонажі С. Руданського, який увів у свої твори багато діалектних висловів, передав фонетичні й граматичні особливості подільської говірки. Твори М. Коцюбинського виявляють високий рівень унормованості української літературної мови, але й вони не позбавлені подільських говіркових особливостей" [11: 221].

Вивчення діалектних особливостей у творах сучасних українських письменників "сприймається нині вже як не відступ від літературної норми, а як рівноправний вияв національного мовлення, мовотворчий і комунікативний потенціал якого значний. У зв'язку з цим у нових мовно-культурних умовах кінця ХХ – початку ХХІ століття відроджується традиція "олітературнення" діалектів, коли діалектне слово піддається літературній обробці. Частина письменників з метою популяризації

діалектного мовлення та введення його в літературний ужиток пишуть твори художньої літератури мовою діалекту, що рідний для дійових осіб чи ліричного героя поетичних творів" [17: 224].

Східноподільська говірка, на нашу думку, є окремим персонажем у збірках оповідань Ольги Павленко "Мальви на причілку" та "Кого Бог любить", це вона творить мовний портрет жителів села Бабанка Уманського району Черкаської області, передає ментальність її носіїв, створює ситуацію, коли читач відчуває себе односельцем персонажів й активним учасником подій, описаних в оповіданнях, чи їх спостерігачем. Донька Ольги Павленко – відома українська письменниця Марина Павленко – у передмові до збірки оповідань "Мальви на причілку" зауважила, що мова цих збірок потребує окремого дослідження через те, що "по-перше, вона – справді українська. По-друге, грамотна... Портрете – жива, нештучна. По-четверте – надзвичайно багата: як за рахунок словників, так і за рахунок забутих у роки радянської словечок, дивом збережених у пам'яті та мові старших людей" [19: 10]. Саме відсутність окремого дослідження про функціонування східноподільської говірки у творах сучасних українських письменників і визначила актуальність нашої розвідки.

Мета статті – виявити та системно описати діалектні особливості східноподільської говірки на фонетичному та морфологічному рівнях, уведені Ольгою Павленко в збірки оповідань "Мальви на причілку" та "Кого Бог любить".

Виклад основного матеріалу. До першої книги "Мальви на причілку" ввійшли лірика, поезії для дітей, проза, гумор. Розділ "Жайворонок на завтра" авторка визначає як "серіал у новелах", де кожен зуміє упізнати самого себе чи своїх знайомих [Мальви: 2]. "Кого Бог любить" – своєрідне продовження "Мальв на причілку", адже, крім нових персонажів, читача нетерпляче

виглядають і знайомі вже сварлива тітка Настя, східний Івань, практична Зоя, дільничий Микола з дружиною. А ще кожен знайде у ній відгомін власних переживань-міркувань, промовисті діалоги й колоритну "гуманську" говірку" [Кого...: 2].

Розглянемо докладніше діалектні особливості названих збірок.

Фонетичні риси.

Однією з ознак східноподільських говірок є відсутність кореляції |p| : |p'|. Для мови персонажів характерний твердий звук [p] у лексемах *порадочна, радно, радюшка, прамо, бураки, Сірожка, порадок*: ... нашо серед подвір'я *радно* покинула? [Кого...: 27]; *Прамо* гочі вбирає [Мальви: 309]; *Сірожка*, ти ж рибку любиш [Мальви: 491]; За копійки *прамо* церкву можна купити [Мальви: 489]; Зразу рукава засакав, тина полагодив, курника перекрив, дрова порізав – *порадки* в подвірлі [Мальви: 386].

Таке явище характерне і для дієслів в особових формах: ...навіть їсти в суботу *понаварує* [Мальви: с. 422]; та іменників чоловічого роду II відміни, які закінчуються на -р, в родовому відмінку: А з музики та маляра Нема вдома *господара* [Мальви: 381]. На таку особливість подільських говірок, відображену у творчості письменників-подоляків звернув увагу й Б. Коваленко [11: 217].

Для східноподільських говірок властиві протетичні приголосні [r], [j] перед голосними [o], [и]: *гобід, Годеса, Гонися, гобідати, гинчий, по-гинчому, гочі, Голя*: Поки здужала, на *гобіди* й весілля варила, то мовби жила [Мальви: 385]; Ви собі по Києвах, по *Годесах*, а мені забалакати нема до кого [Мальви: 385]; А тут він у мене *погобідає*, а я од нього добре слово почую [Мальви: 386]; А хіба нормальна людина з Іваньом повинна *по-гинчому* балакати (Мальви, с. 390); В *гинчому* світі, на *гинчій* планеті [Кого: 79]; Невістка, либонь, і в тяжі була, бо як зайшла у веранду, в якій мокре насіння з *гоїрків* сушилося, то вмить вискочила надвір і з червоними *гочима*

вернулась [Мальви: 339]; Як *Гилькові* штани навиворіт [Мальви: 325]. Зауважимо, що протетичний [r] є більш поширеним, ніж наприклад, звук [й]. Із протезою [й] зафіксовано лише один антропонім *Іван*: *Іван* до тебе не вернеться [Кого: 82]. Спостережено, що в авторки лише персонажі старшого покоління використовують форми з протетичним приголосним: Ти б *Голю*, до моїх короліків не глянула? – тітка Меланка просить [Мальви: 346]. Молодше покоління, як і сама авторка, послуговуються лексемами без протези: *Ольга* розчулилася. Таких зворушливих слів ні від кого не має [Мальви: 347]; Щоб наш куток без вас робив, тьотю *Олю*? [Мальви: 347]. Б. Коваленко зауважує, що наявність протетичного [r] є виразною фонетичною рисою подільського говору й ілюструє використання лексем *Гумань, Гуманьщина* в повісті А. Свидницького "Люборацькі" [11: 217].

Дослідники зауважують, що фонему [ф] у східноподільських говірках можуть реалізувати звукосполучення [хв], [кв] та звук [ф]. У збірках Ольги Павленко засвідчено послідовну реалізацію [ф] → [хв]: *Хведю!* – врешті не витримує Килина [Мальви: 338]; Не бачит Килини і *Хведір*, Людин чоловік [Мальви: 337]; А як *хвამілія*? [Мальви: 350]; Про її *хвіраночку* до штандартів [Мальви: 423]; *Бухвета* я сюди волокти не буду [Мальви: 227].

Звукосполука [pj] у східноподільських говірках передається звукосполученням [рл']: Зразу рукава засакав, тина полагодив, курника перекрив, дрова порізав – *порадки* в *подвірлі* [Мальви: 386]. Сполуки фонем "губний + j" реалізуються звукосполученнями [вл'] та [мн']: Носи на *здоровля*, дитино, і згадуй бабу [Мальви: 328]; Зішкрябує з асфальту глину, каміння, – газовики після себе ціле *безголовля* покинули [Мальви: 337]; Та й добре тобі – *доброго здоровля!* – це Гонися Меланку здибала [Кого: 37]; На *здоровля* тобі [Кого: 142]; Думає, там *мнятні* цукерки лижуть, – Килина [Мальви: 349]. Зауважимо, що вставні приголосні після губних [в], [м]

Ольга Павленко використовує послідовно, хоча в попередника А. Свидницького послідовно вживаний лише [н], а вставний [л] – непослідовно [11: 216].

Відсутність подовження приголосних у сполучі з [j], що є однією з ознак південно-західного наріччя української мови, ми спостерегли в говірках на території історичної Уманщини [25: 19]. В оповіданнях Ольги Павленко нам вдалося виявити таке явище лише в лексемі *зараня*, використаній в оповіданні "Чекаючи сина": Диви, гедзиньок учепився! В цю пору. Мовби *зараня* ше... [Мальви: 339]; Неділя, день короткий, син *зараня* вертатиме [Мальви: 340]. Усі інші подібні лексеми з подовженням мають графічне вираження. Ф. Жилко звертав увагу, що "незважаючи навіть на сусідство із південно-східними говорами, приголосні звуки не подовжуються після приголосних перед й, а також дуже часто немає подовження приголосних і в інших позиціях, наприклад, у формах зворотних дієслів чи при збігу приголосних суфіксів і префіксів із приголосними основ" [8: 128]. Ольга Павленко таку говіркову рису, як відсутність подовження у зворотних дієсловах, передає за допомогою афікса *-ця*: свій хоч не заплаче, то хоч *скривиця* [Мальви: 391]; Тоді хоч сьодні нехай *сходяця* [Мальви, с. 391], і ше тра буде, як *вернеця*, набрати відро помидорів Ніні занести (Мальви: 390).

У закінченнях дієслів теперішнього часу в 3-ій особі множини та однини [т'] диспалаталізується: Вбираються і *біжат* на поїзд чи на літак, щоб успіти перед смертю світа побачити. В нас у ці літа *мают* хустинки з рушничками у вузликіві лежати. І в мене *лежат* [Мальви: 384]; Почую, що люди налисники та голубці *вихваляют*, і росту! [Мальви: 385]; *Кажут*, що на цьому світі даси, те на тому світі родичі *споживають* [Мальви: 385]; Оце, як вам після оселедця води *кортит*, так мені горілки [Кого: 38]; Хто *любит* попадю, а хто попову доньку [Кого: 39]; Ну, зайшли за столи, миски *подають*, а

дружки до кожної страви приспівати *мусят*. Поки *переспівають* – їсти нема коли, бо новий захід: гостей багато, а хата маленька. *Вилазят* голодні [Мальви: 326].

Як правило, авторка такі диспалаталізовані форми вводить лише до діалогів, надаючи їм колоритності, проте в оповіданні "Чекаючи сина" жодне дієслово не передано літературною формою: усі дієслова записані так, як їх промовляє героїня у своєму монологі-роздумі: Килина *сидит* у хвіртці. Ослінчик аж прогнувся під нею. Голову опустила, зіперла на долоні. *Журиця* – не чує, не *бачит* нікого. ...Ніна Сопілка *надходить*. *Бубонит* шось. Вона все сама з собою *говорит*. Хіба як ніс до носа *зіткнеця*, починає мугикати... [Мальви: 337]. Б. Коваленко зауважує, що стверділий кінцевий [т'] у дієсловах 3-ої особи однини і множини теперішнього часу і 2-ої особи множини наказового способу є характерною ознакою подільського говору [11: 216].

Про те, що в сучасних східноподільських говірках паралельно вживаються особові форми дієслів із м'яким звуком [т'] і диспалаталізованим [т], свідчить уживання авторкою в одному реченні паралельних форм: Прошу *принять* мери до лидащиці, що попала мому синові сязі с тем, що він *ходить* голодний і холодний [Мальви: 340].

Відзначено диспалаталізацію і звука [в] у сполуках [ц'в'], [с'в'], зокрема, у словах *цьвах*, *сьвато*: А свою жінку він пожаліє, вона в нього про *сьвато* буде [Мальви: 324]; Як мене прибирали, то над лампою *цьваха* розпекли – спереду кучері накрутити [Мальви: 325].

Досліджуючи говірки подільсько-середньонаддніпрянської межі, ми зауважили, що крайні східноподільські говірки, які межують із середньонаддніпрянськими, залишаючись в основі подільськими, зазнають нашарувань середньонаддніпрянських рис, тому їх можна вважати ще перехідними подільсько-середньонаддніпрянського

типу. Оскільки подільський говір чинить опір середньонаддніпрянському, то саме в перехідних говірках можуть витворитися явища, не характерні жодному з них. Такий опір виразно демонструє перехід |у|, характерного для подільських говірок, що "укають", в |о| як спротив говірок середньонаддніпрянських, для яких характерне "акання": Слаба, слаба *гопириця*, а крові з тебе ще поп'є [Мальви: 319]. Проте таке явище в досліджуваних збірках відзначено лише одного разу, як і "акання": Не кажи, він був *хароший* [Мальви: 390].

Г. Г. Березовська [1], О. П. Оскірко [18], А. Б. Поліщук [22] у дослідженнях лексики різних тематичних груп у східноподільських говірках указують на наявність у них субституційних процесів, що може бути ознакою перехідних говірок. У творах Ольги Павленко нам вдалося зафіксувати такі субституційні зміни:

|л| – |в|: *должна / довжна*: Скажи їй, що до года жінка *довжна* терпіти [Мальви: 390];

|к| – |х|: *доктор / дохтор*: Хочу, бо знаю, що ти і за вітінара, і за *дохтора*, і за кухарку [Мальви: 346];

|н| – |м|: *Донбас / Домбас*: Найстарший, що на *Домбасі* в шахті привалило ... [Мальви: 339].

У східноподільських говірках, які в багатьох інших говірках української мови, працює закон мовної економії, що відображено і в оповіданнях із досліджуваних збірок. Як правило, основа скорочується за рахунок двох приголосних, що стоять поруч, або ж складів: Вийшла на поріг, і очі на лоба полізли: перед нею, соромливо натягаючи поли сорочки на голі ноги, стояв колишній Миколин колега *Митро* (Дмитро) [Мальви: 342]; Кажі, скільки тобі заплатити, і йди собі, *відки* (звідки) прийшов [Мальви: 386]; Геть усе-чисто на місці, *нічо* (нічого) не пропало [Мальви: 387]; *Чо* (чого) ти її захищаєш? За себе можна ручатись, і то лиш до пояса [Мальви: 388]; За це *тра* (треба) бити [Мальви: 390]; *Якесь, натте* (знаєте), воно не таке, на ньому

натте (знаєте), багато не натчеш [Мальви: 388]; І пропише, і вивчить, і на роботу влаштує, а, *мо* (може), і заміж оддасть, як Бог pomoже [Мальви: 332]; *Тра*, щоб хтось доглянув на старість, таж нема кому [Мальви: 309]. Дієслово *хотіти* в східноподільських говірках постійно вживається у формі польського варіанта *хтіти*: Побачити ... *хтіла*, – Манька ікнула [Мальви: 342]; ... розмінявши восьмий десяток, *захтіла* чужого діда обходити [Мальви: 384]; Бо добре знаю, як то їсти *хтіти* [Мальви: 385].

Водночас в окремих словах у східноподільських говірках з'являються додаткові звуки, які суттєво впливають на довжину слова, наприклад *ізжерла, роздзявити* тощо: Як стане поночіти – вовка б *ізжерла* [Мальви: 385]; Аж рота *роздзявив*: Софію на машині привезли [Мальви: 388]. Подовжуються окремі вказівні займенники: На *цейго* щабель ставай легенько або переступи його [Мальви: 387]; Не було в мене дочок, щоб могла їм *цего* передати [Мальви: 328]; І гарних, і здорових, розумних хлопчиків, бо *цїго* Паньки, – легенько штовхнула діда під бік, дівчаток не вміють робити [Мальви: 328]. Подовжується основа й у прислівників та вказівних часток, наприклад: *Тамо* на горі мають поставити, – миттю здурив Івань [Мальви: 380]; Що це *тамо* написано [Мальви: 388]; *Осьо* скоро знов почнут про мене язиками теліпати, бо я іншого "парубка" нагляділа [Мальви: 386]; *Оно* ручку до шафочки треба вчепити [Мальви: 381].

Акцентуаційні особливості східноподільських говірок за самим текстом простежити складно, хоча інколи авторка графічно подає наголошування в словах. Інколи східноподільські наголоси можна впізнати за римованими текстами, наприклад, в оповіданні "Дует": У неділю піде грати. В понеділок ляже спати [Мальви: 380].

Морфологічні риси.

Іменник у східноподільських говірках зберігає архаїчні риси,

зокрема при числівниках два, обидва, три, чотири / штири вживають іменник у формі двоїни: *дві яблуці, три відрі*: Лідка-милосердіє принесе *три відрі* – тим і обходься [Кого: 78]; За роки посухи геть і дерева змучились: папірка *дві яблуці* вродила (Кого: 78); Та що ж, як у її селі *три хаті* зосталось [Мальви: 349]; Тобі скільки? *Дві кілі* [Кого: 54].

Іменники жіночого та чоловічого родів I та II відмін мовці не диференціюють за групами, в орудному відмінку однини всі іменники приймають закінчення твердої групи: Це ж не за *границьою*, де такі, як я, вбираються в шорти [Мальви: 384]; I з Оксаною *Васильовою* не водилась, у політику не лізла [Мальви: 391]; Балакав я оце із *Софійою* Пліточкою. Така брава молодичка [Мальви: 392]; Манька, натте, за грішми приходить. А з *Соньою* я б ще пожив [Мальви: 392]; А може, з *Люською* щось? [Кого: 72]; Зараз як калдикну цим *ножом*, то побачимо, хто заткнеться [Кого: 139].

Ступені порівняння *прикметників* у східноpodільських говірках мовці утворюють за допомогою суфікса *-иц-*, що засвідчують дослідники східноpodільських говірок. В оповіданнях Ольги Павленко нам удалося зафіксувати такі прикметники вищого ступеня порівняння *дурніца, яснийий, ріднийий*: Еге! Свисни, Дунько, ти *дурніца* [Мальви: 390]; Розвієця, вернеця ніби *яснийий* – і мені легше [Мальви: 391]; Геть як у село вернувся, не став *ріднийим* [Мальви: 339].

Для утворення ступенів порівняння прислівників, похідних від прикметників, у східноpodільських говірках мовці активно використовують суфікс *-ч-*: *лучче, швидче, ранче, менче*: Хай би *лучче* з Ларіскою, як у могилі [Мальви: 338]; Сплят і бачат, щоб пенсіонери *швидче* виздыхали [Кого: 260]; *Ранче* задниця в трусах була [Мальви: 422]; Щоб *менче* гобортів робила [Мальви, с. 324].

Для вираження перебільшеної ознаки в утворенні прикметників та

прислівників бере участь суфікс *-цьк-*: *багацько, здоровецький*: Тільки попереду й трохи осторонь ішов *здоровецький* кучерявий чорночубий дядько, махаючи руками, – спиняв машини [Мальви: 383]; ...мовчки дістає *здоровецького* зубця, відкушує денце, оббирає [Кого: 141].

Числівник чотири має форму *штири*, запозичену з польської мови: ... заскочу в хатину, як старі одвихнуться, одбатаю скибку, на *штири* пальці, смальцем намастю, як успію, і сховаю до ночі [Мальви: 385]; Дві розписаних мав і зо *штири* так приводив [Мальви: 339].

Присвійні займенники в давальному відмінку мають усічені форми *мому, твому*: Прошу прийняти мери до лидащиці, що попала *мому* синові сязі с тем, що він ходит голодний і холодний [Мальви: 340]. Займенник *всенький* Словник синонімів української мови у 2-х томах подає з ремаркою *розмовний*. У східноpodільських говірках лексема *всенький* активно вживана, що підтверджує q наше джерело дослідження: Сестра завидує: "Хазяїн! Хазяїн!" – а у самої ж *всенька* гора на хліві кастрюльками заставляна – тече [Мальви: 386]; На ту пору я *всеньку* сільську бібліотеку перечитав [Кого: 149].

Дієслова архаїчної групи в східноpodільських говірках у 2 особі однини мають форми *їсиш, дасиш, подасиш*: На аліменти *подасиш*? [Мальви: 334].

Для дієслів I відміни в 3 особі множини характерні форми з усіченими закінченнями: *чита, співа, дума* тощо: Тітко *Гонисю*, не співа там ніхто! [Мальви: 390].

У формах першої особи дієслів теперішнього часу не спостерігаємо чергування приголосних: *Сидю* й мало не плачу: ... піди візьми хліба в матері, бо вмру [Мальви: 385]; *Підводю* на нього заплакані очі [Мальви: 299]; Я й не *ходю* [Кого: 163]; А після заміжжя з болячок не *вилазю* [Мальви: 364].

У пасивних дієприкметниках у східноpodільських говірках

зафіксовано послідовне вживання суфіксів -ан-, -ян-, наприклад: *бавляні, заслиняні, перепаляні, вчепляна, заставляна, квасяні* тощо: "Хазяїн! Хазяїн!" – а у самої ж всенька гора на хліві каструльками *заставляна* – тече [Мальви: 386]; А кучері тоді такі рижі, дрібненькі, *перепаляні* [Мальви: 326]; Кролики в Меланки *бавляні*, ручні [Мальви: 347]; І голова розумна. Розумна, розумна, та дурному *вчепляна* [Мальви: 390]; «Ти не голодний?» Він аж руками замахав: "Ні-ні, я такий *наїдяний*" [Мальви: 385]; Під кайфом зачате, під кайфом *виносяне* [Кого: 54]; Вони, з району починаючи, сплят і бачат, щоб *зекономляні* гроші на премії порозбирати [Кого: 54]; Колись у мене Маська була, то, груба, геть і *квасяні* гоїрки їла [Кого: 158].

Висновки й перспективи дослідження. Отже, на відміну від

письменників-подоляків ХІХ – початку ХХ століття, які вносили в українську мову особливості рідного їм діалекту на моменті її становлення й унормування, сучасна українська письменниця Ольга Павленко свідомо й дозовано використовує східноподільську говірку, причому не тільки її лексичний рівень, а й фонетичний та граматичний.

Діалектні слова в збірках Ольги Павленко "Кого Бог любить" та "Мальви на причілку" не порушують норм художнього стилю, а органічно вплітаються в його тканину, створюючи відповідний колорит. Уведення діалектних слів до монологів чи діалогів сприяють зображенню мовного портрета персонажів.

Перспективу дослідження вбачаємо в окремому вивченні лексичного рівня східноподільської говірки в збірках "Мальви на причілку" та "Кого Бог любить".

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Мальви – Павленко Ольга. Мальви на причілку: Поезія. Проза. Сатира. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2007. 579 с.

Кого – Павленко Ольга. Кого Бог любить. Оповідання, новели, повісті. Черкаси: Видавець Ю. А., 2013. 619 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Березовська Г. Структурна організація та географія назв одягу і прикрас у східноподільських говірках: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2011. 22 с.
2. Бойко Л., Микитів Г. Діалектизми в мовній тканині роману Ю. Андруховича "Рекреації". *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філологія (мовознавство)*. Івано-Франківськ, 2008. Вип. ХІХ–ХХ. С. 59–61.
3. Гримашевич Г. Діалектна лексика в романі Марії Матіос "Мама". *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 19. 2023. С. 7–19.
4. Гуцульська діалектна лексика та фразеологія в українській художній мові. Словник: У 2-х т. / Від. ред. В. Ґрещук. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2018–2020.
5. Ґрещук В. В., Ґрещук В. В. Південно-західні діалекти в українській художній мові. Нарис. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту імені Василя Стефаника. 2010. 309 с.
6. Ґрещук В. В. Гуцульський говір в українській художній прозі ХІХ – І пол. ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2009. 20 с.
7. Ґрещук В. В. Семантика гуцульського діалектного слова в словнику "Лексика гуцульського говору в українській художній мові". *Вісник Прикарпатського університету. Філологія. Мовознавство*. Вип. 21–22. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. С. 25–28.
8. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Київ: Радянська школа, 1955. 313 с.

9. Зелінська О., Тищенко Т. Виразальний потенціал діалектної лексики в романах Марії Матіос. <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1681/1/vyrazhalnyjpotencial.pdf> (дата звернення: 03.04.24).
10. Коваленко Б. О. Від ідіолекту до літературної мови: Поділля кінця XIX – початку XX ст.: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ "Друкарня "Рута"", 2020. 392 с.
11. Коваленко Б. О. Відбиття рис подільського говору в рукописній спадщині С. Руданського, А. Свидницького, М. Коцюбинського. *Лінгвістика: зб. наук. пр. № 3. Ч. 1.* Луганськ: ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка". 2010. С. 215–222.
12. Колоїз Ж. В. Діалектизми в романі Марії Матіос "Солодка Даруся". *Філологічні студії науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Зб. наук. пр. Вип. 4.* Кривий Ріг: Видавничий дім, 2010. С. 97–116.
13. Козачук Г. О. Діалектизми в сучасній прозі. *Рідне слово.* Вип. 5. Київ: Наук. думка, 2002. С. 52–55.
14. Кумеда О. П. Ідіолект П. Куліша на тлі східнополіського діалекту: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2011. 247 с.
15. Матвіяс І. Г. Варіанти української літературної мови. Київ, 1998. 162 с.
16. Мислива Т. А. Діалектизми у жіночій прозі к. XX – п. XXI ст. (на матеріалі творів Марії Матіос). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.* Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. пр. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 8. С. 269–271.
17. Ніколаєнко І. О. До питання про "олітературення" діалектів. *Лінгвістика: зб. наук. пр. № 3. Ч.1.* Луганськ: ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка". 2010. С. 223–227.
18. Оскирко О. П. Назви їжі та напоїв у східноподільських говірках: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Черкаси, 2018. 22 с.
19. Павленко М. Місяць у жмені або навперейми пурпуровим вітрилам. У кн.: Павленко Ольга. Мальви на причілку: Поезія. Проза. Сатира. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2007. С. 3–12.
20. Пена Л. І. Лексичні діалектизми в романі Р. Андріяшика "Додому немає вороття". *Лінгвістика: зб. наук. пр. № 3. Ч. 1.* Луганськ: ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка". 2010. С. 223–227.
21. Поповський А. М. Мова фольклору та художньої літератури Південної України XIX – початку XX століття: навч. посіб. Дніпропетровськ, 1987. 84 с.
22. Поліщук Л. Б. Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноподільських говірках: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Вінниця, 2015. 25 с.
23. Словник синонімів української мови: У 2-х т. Київ: Наук. думка, 2001.
24. Тимошенко П. Д. Студії над мовою Тараса Шевченка. Київ: КММ, 2013. 224 с.
25. Тищенко Т. М. Подільсько-середньонаддніпрянське суміжжя у світлі ізоглас: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 21 с.
26. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ: Вид. дім "КМ Академія", 2003. 160 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Berezovska, H. (2011). *Struktorna orhanizatsiia ta heohrafiia nazv odiahu i prykras u skhidnopodilskykh hovirkakh* [Structural organization and geography of the names of clothes and jewelry in Eastern Podolian dialects]: avtoref. PhD thesis: 10.02.01. Kyiv. 22 p. [in Ukrainian].
2. Boiko, L., Mykytiv, H. (2008). *Dialektyzmy v movnii tkanyni romanu Yu. Andrukhovycha "Rekreatsii"* [Dialectisms in the linguistic fabric of Y. Andruhovich's novel "Recreations"]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Filolohiia (movoznavstvo).* Ivano-Frankivsk. Iss. XIX–XX. S. 59–61. [in Ukrainian].

3. Hrymashevych, H. (2023). Dialektna leksyka v romani Marii Matios "Mamy" [Dialect vocabulary in Maria Matios's novel "Mothers"]. *Linhvostylistychni studii*. Iss. 19. Pp. 7–19. [in Ukrainian].
4. Hutsulska dialektna leksyka ta frazeolohiia v ukrainskii khudozhnii movi (2018–2020). [Hutsul dialect vocabulary and phraseology in the Ukrainian artistic language]. *Slovyk: U 2-kh t. / Vid. red. V. Greshchuk*. Ivano-Frankivsk: Misto NV. [in Ukrainian].
5. Greshchuk, V. V., Greshchuk, V. V. (2010). Pivdenno-zakhidni dialekty v ukrainskii khudozhnii movi. *Narys* [South-western dialects in the Ukrainian artistic language. Sketch]. Ivano-Frankivsk: Vyd-vo Prykarpatskoho nats. un-tu imeni Vasylia Stefanyka. 309 p. [in Ukrainian].
6. Greshchuk, V. V. (2009). Hutsulskyi hovir v ukrainskii khudozhnii prozi XIX – I pol. XX st. [Hutsul speech in Ukrainian literary prose of the 19th – 1st half. 20th century]: avtoref. PhD thesis: 10.02.01. Lviv. 20 p. [in Ukrainian].
7. Greshchuk, V. V. (2009). Semantyka hutsulskoho dialektneho slova v slovnyku "Leksyka hutsulskoho hovoru v ukrainskii khudozhnii movi" [Semantics of the Hutsul dialect word in the dictionary "Vocabulary of the Hutsul dialect in the Ukrainian artistic language"]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filolohiia. Movoznavstvo*. Iss. 21–22. Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka. Pp. 25–28. [in Ukrainian].
8. Zhylko, F. T. (1955). *Narysy z dialektolohii ukrainskoi movy* [Essays on dialectology of the Ukrainian language]. Kyiv: Radianska shkola. 313 p. [in Ukrainian].
9. Zelinska, O., Tyshchenko, T. *Vyrazhalnyi potentsial dialektnoi leksyky v romanakh Marii Matios* [The expressive potential of dialect vocabulary in the novels of Maria Mathios]. <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1681/1/vyrazhalnyjpotencia1.pdf> (reference date: 03.04.24). [in Ukrainian].
10. Kovalenko, B. O. (2020). *Vid idiolektu do literaturnoi movy* [From idiolect to literary language]: Podillia kintsia XIX – pochatku XX st.: monohrafiia. Kam'ianets-Podilskyi: TOV "Drukarnia "Ruta"". 392 p. [in Ukrainian].
11. Kovalenko, B. O. (2010). *Vidbyttia rys podilskoho hovoru v rukopysnii spadshchyni S. Rudanskoho, A. Svydnytskoho, M. Kotsiubynskoho* [Reflection of features of the Podil dialect in the manuscript heritage of S. Rudanskyi, A. Svidnytskyi, M. Kotsyubynskyi]. *Linhvistyka: zb. nauk. pr. № 3. Ch.1*. Luhansk: DZ "LNU imeni Tarasa Shevchenka". Pp. 215–222. [in Ukrainian].
12. Koloiz, Zh. V. (2010). *Dialektyzmy v romani Marii Matios "Solodka Darusia"* [Dialectisms in the novel "Sweet Darusia" by Maria Mathios]. *Filolohichni studii naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu: Zb. nauk. pr. Iss. 4. Kryvyi Rih: Vydavnychi dim*. Pp. 97–116. [in Ukrainian].
13. Kozachuk, H. O. (2002). *Dialektyzmy v suchasni prozi* [Dialectisms in modern prose]. *Ridne slovo*. Iss. 5. Kyiv : Nauk. dumka. Pp. 52–55. [in Ukrainian].
14. Kumeda, O. P. *Idiolekt, P.* (2011). *Kulisha na tli skhidnopoliskoho dialektu* [The idiolect of P. Kulish against the background of the Eastern Polish dialect]: PhD thesis: 10.02.01. Kyiv. 247 p. [in Ukrainian].
15. Matviias, I. H. (1998). *Varianty ukrainskoi literaturnoi movy* [Variants of the Ukrainian literary language]. Kyiv. 162 p. [in Ukrainian].
16. Myslyva, T. A. (2011). *Dialektyzmy u zhinochii prozi k. XX – p. XXI st. (na materialy tvoriv Marii Matios)* [Dialectisms in women's prose of the 20th – 21st centuries. (based on the works of Maria Mathios)]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 10*.

- Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi mo vy: zb. nauk. pr. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova. Iss. 8. Pp. 269–271. [in Ukrainian].
17. Nikolaienko, I. O. (2010). Do pytannia pro "oliteraturennia" dialektiv [To the question of "literature" of dialects]. *Linhvistyka: zb. nauk. pr. № 3. Ch.1. Luhansk: DZ "LNU imeni Tarasa Shevchenka". Pp. 223–227. [in Ukrainian].*
 18. Oskyrko, O. P. (2018). *Nazvy yizhi ta napoiv u skhidnopodilskykh hovirkakh [Names of food and drinks in Eastern Podolian dialects]: avtoref. PhD thesis: 10.02.01. Cherkasy. 22 p. [in Ukrainian].*
 19. Pavlenko, M. (2007). *Misiats u zhmeni abo navpereimy purpurovym vitrylam [A moon in a handful or against purple sails]. U kn.: Pavlenko Olha. Malvy na pryhilku: Poeziia. Proza. Satyra. Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu. Pp. 3–12. [in Ukrainian].*
 20. Pena, L. I. (2010). *Leksychni dialektyzmy v romani R. Andriiashyka "Dodomu nemaie vorottia" [Lexical dialectics in R. Andriyashik's novel "There is no way home"]. Linhvistyka: zb. nauk. pr. № 3. Ch. 1. Luhansk: DZ "LNU imeni Tarasa Shevchenka". Pp. 223–227. [in Ukrainian].*
 21. Popovskyi, A. M. (1987). *Mova folkloru ta khudozhnoi literatury Pivdennoi Ukrainy XIX – pochatku XX stolittia [The language of folklore and fiction of Southern Ukraine of the 19th and early 20th centuries]: navch. posib. Dnipropetrovsk. 84 p. [in Ukrainian].*
 22. Polishchuk, L. B. (2015). *Strukturna orhanizatsiia ta heohrafiia nazv tradytsiinoho budivnytstva v skhidnopodilskykh hovirkakh [Structural organization and geography of names of traditional construction in Eastern Podolsk dialects]: avtoref. PhD thesis: 10.02.01. Vinnytsia. 25 p. [in Ukrainian].*
 23. *Slovnyk synonimiv ukrainskoi movy (2001). [Dictionary of synonyms of the Ukrainian language]: U 2-kh t. Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian].*
 24. Tymoshenko, P. D. (2013). *Studii nad movoiu Tarasa Shevchenka [Studies on the language of Taras Shevchenko]. Kyiv: KMM. 224 p. [in Ukrainian].*
 25. Tyshchenko, T. M. (2003). *Podilsko-serednonaddniprianske sumizhzhia u svitli izohlos [The Podilsk-Middle Transdnieper confluence in the light of the isogloss]: avtoref. PhD thesis: 10.02.01. Kyiv. 21 p. [in Ukrainian].*
 26. Shevelov, Yu. (2003). *Vnesok Halychyny u formuvannia ukrainskoi literaturnoi movy [Galicia's contribution to the formation of the Ukrainian literary language]. Kyiv: Vyd. dim "KM Akademiia". 160 p. [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редколегії: 02.03.2024

Схвалено до друку: 26.04.2024